
KÖNYVJELZŐ

AGRÁRPOLITIKA – VIDÉKPOLITIKA A MAGYAR AGRÁRGAZDASÁG ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ

Buday-Sántha Attila

(Dialog Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001. 463 o.)

VARGA GYULA

Manapság nem szokás szakkönyvet írni. Ez összhangban van azzal, hogy manapság nem szoktunk szakkönyvet olvasni. Persze könyvet se nagyon! Legfeljebb szakmai folyóiratot, ha van, de ilyen többnyire már nincs. Tehát csak újságot olvasunk, ki-ki vérmérséklete szerint. Vagyis attól függően, hogy mit képes az ember az egyre silányodó kínálatból még kezébe venni, kinyitni és a végiglapozás mellett „átfutni”. Kivételes esetben egy-egy írást az elejétől a végéig elolvasni.

Az újságot többnyire általános intelligenciával és kellő íráskészséggel rendelkező, részkérdésekben szinte mindig járatlan, az érdekességre összpontosító újságírók írják, és szakemberek olvassák. Pontosabban: a szakemberek is csak ezt olvassák, még pontosabban, ők is csak ezeket „átfutva” tájékozódnak. Meglátszik ez az igénytelenség rajtunk? Igen, egyre inkább meglátszik! De hát rendjén van-e mindez? És vajon kielégítő-e az a válasz, hogy természetesen egyáltalán nincsen rendjén!?

Mert hiszen ebben a rohanó világban, ebben a pénzhajzában nincs elég időnk és türelmünk olvasni, mondjuk. Meg aztán kiadó sem akad, amely hosszabb írásainkat megjelentetné, mondjuk mi, potenciális szerzők. Tudják, tudjuk, hogy ezzel nyugtatjuk magunkat, nyomjuk el az egyre ritkábban jelentkező, lelkiismeretfurdalásos pillanatokban felbukkanó kételyt. De hova vezet ez?

Terjed az internet, az elektronikus sajtó rohamléptekben fejlődik. Átveszi ez az általunk elhagyott, de nélkülözhetetlen szakmai műhelyek tudomány- és kutatásfejlesztő, illetve ismeretterjesztő szerepét? Talán és részben. A tudományos elemzés, a szakmai viták szerepét aligha.

A legtöbb, amit manapság elmondhatunk az az, hogy néhány tudományos műhely, mint például az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, legfeljebb 200 példányban megjelenteti – és igen szűk körben szétküldi – a tudományos normáknak megfelelő vagy legalábbis annak szabályai szerint elkészített, évi 12–15 tudományos tanulmányát és 5–6 információs munkáját. Ez a legtöbb. Ráadásul

gyakorta még civil kurázi is szükségeltetik az egyébként tisztán szakmai közgazdasági elemzésekhez, mert az eredményből nem sok optimizmusra telik. Ténykérdés ugyanis, hogy pártatlan, de az igazsághoz makacsul ragaszkodó szerzők a mai – találó jelzővel nehezen illelhető korszakban – szakmai létükben is veszélyeztetett helyzetbe kerülhetnek. Konkrét példa van rá, hogy kerülnek is!

A különböző intézmények, gyakran az egyetemek által szervezett tudományos ülések kiadványaiban is számolatlanul találjuk a sokszor csak ujjgyakorlatnak tekinthető, minden kényes kérdést gondosan kikerülő (sőt talán fel sem ismerő) írásokat, köztük jobb sorsra érdemes, kezdő fiataloktól, akik úgymond a „tudományos utánpótlást” képezik.

További gondok forrása a valóságismeret elsekélyesedése, a konkrét felmérések és megfigyelések ellehetetlenülése, anyagi okokból és a statisztikai nyilvántartások, a vállalati számvitel felmorzsolódása miatt. A gyakorlat és az elmélet, vagyis a termelők és az oktatók-kutatók közötti, korábban sem ideális erősségű kapcsolat mára már szinte teljesen a múlté. A tudományos utánpótlás rendszerének átalakításával, a kandidátusi fokozat megszüntetésével és a PhD bevezetésével, korábban sose hitt mélységbe süllyedt le a színvonal. A kialakított doktori iskolák hallgatói egymást és tanáraikat olvassák, idézik, ismerik. Tessenek elolvasni egy mai doktori értekezést és egy 15 év előtti kandidátusit, érzékelní fogják a különbséget.

Az eddig elmondottak után kérdezhetik, miért jön most mindez ide? Csak és kizárólag azért, mert szeretnénk világosan érzékeltetni, hogy milyen általános közegben, milyen mai beidegzettségek közepette született Buday-Sántha Attila könyve. Könyv született, ami nagyobb ritkaság, mintha gyerek jönne a világra, bár abból sincs nagyon sok.

Első szavam az elismerésé és a köszöneté, hogy a szerző vette magának a fáradságot és írt egy könyvet. Ez a megfellebbezhetetlen tény, és az elmúlt néhány év során agrárgazdasági témakörben ilyenre nem találunk példát. Nehezen meghatározható műfajú, leginkább agrártörténeti és tankönyvi jellegű, enciklopédikus írás ez, őszinte hangvétellel, kritikusan közelítve a tényekhez.

A könyv persze nem mentes a hibáktól. Szerintünk túlságosan is tagolt, s nem elég világos a szerkezeti felépítése. Megjegyzem, ebben a kiadói szerkesztés is ludas, ha van még ilyen egyáltalán. A stílusa igazán szebb is lehetne, megérdemelné. De érthetően, a mondanivalót világosan fejtí ki a könyv írója. A szerző egyszerre bátor és egyszerre óvatos. Bátor már a témaválasztással is, és legfőként azért, mert van mersze szembe úszni az árral, s mert kí meri mondani a sikerpropaganda napjaiban is, hogy valójában „meztelen a király”. Vagy talán még ennél is olyanabb. Óvatos viszont abban, hogy senkivel nem akaszt tengelyt, nem vitatkozik tévedésektől korántsem mentes kor- és szakmatársaival.

Úgy véljük, hogy a sok táblázat és ábra a könyv tankönyvként való használatát segíti, és ilyen jellegű szerepét tartjuk az írás legfőbb műfaji erősségének és erényének. Tankönyvet aztán végképp senki sem ír már! Vagyis azt, hogy tényeket mutat be, elemezve a múltat és nagyon helyeslendő módon már a bevezető sorokban felhívja a figyelmet a történelmi kontinuitásra. Arra, hogy rendszert lehet ugyan váltani, de a múlt tényein ez nem módosít, legfeljebb azok megmagyarázásán. Sajnáljuk, hogy a szerző nem foglalkozik eleget a jövővel. Sőt, mi több, itt mintha eddig dicsért bátorsága is elhagyná.

Kezdjük a 342. oldalon lévő mondattal, amely szerint az EU-ba való belépésig „remélhetően rövid idő áll rendelkezésre ahhoz, hogy a magyar agrárgazdaságot az Európai Unió termelői között folyó éles versenyre fölkészítsük.” Szeretnénk leszögezni, hogy már régen lekéstünk erről a felkészítésről. És ne is számítsunk komoly lépésekre, hiszen az elmúlt, a 2000. évet sikeres, sőt rendkívül eredményes esztendőnek tartja a kormányzat, mégpedig nem csak a most távozott miniszter, miközben a termelés volumene az 1991. évi rekordviszsaesést követően most csökkent a legnagyobb arányban. Ilyen körülmények között a legtöbb, amit várhatunk, az a további zuhanás elkerülése. De az sem biztos, hogy megvalósítható lesz. A további visszafejlődés ugyanis szinte „be van programozva”. Földjeink egyharmada, mint elhagyott ugar, „termi szépen a gyomoknak mindenféle nemeit”. A tápanyagkészletek kimerültek, a meliorációs és vízgazdálkodást segítő beruházások tönkrementek, az állatállomány a felére apadt. Nincs tehát meg a gyors irányváltásnak a technikai feltétele.

Abban viszont teljesen biztos és eltökélt vagyok, hogy ettől függetlenül nekünk minden erővel szorgalmaznunk kell a mielőbbi EU-csatlakozást!

Ezért nem is valamely rész kérdésben, hanem az alapállás dolgában tartjuk érdemesnek hangsúlyozni a szerzővel való maradéktalan egyetértésünket, amely címként is megfogalmazódik „Az Európai Unióhoz való csatlakozás előnyei és veszélyei” című fejezet élén, a könyv – túlságosan is kurtára sikerült – EU-s részében. Egyre értetlenebbül, sőt egyre riadtabban figyeljük ugyanis azt a ragályszerűen terjedő felfogást, amely mintegy fontos és érdemes mérlegelés tárgyává emeli az EU-hoz való csatlakozás kérdését. Arról a kérdésfeltevésről van ilyen rossz véleményünk, amely úgy tesz, mintha nekünk lenne más választásunk is, minthogy az EU-ba meneküljünk a magyar mezőgazdaság évtizede tartó pokoljárása elől, vagy mintha választhatnánk egy jól működő keleti és nyugati integráció között.

Ne áltassuk magunkat, és ne csapjunk be másokat se! Nincs más út! Ahogy 30 vagy 50 éve sem volt más út, mint a KGST, vagy ha lett volna is, az előlünk és nem a mi szabad elhatározásunkból, le volt zárva. Buday-Sántha Attila könyve ezekben a kérdésekben a realitások határai között mozog, ami természetessége ellenére sem olyan magától értetődő!

Nagyon fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a szerző felhívja a figyelmet a dekoncentrált, s egyre inkább hátrányba kerülő magyar üzemi struktúra veszélyeire. Hozzátennénk a kérdéskörhöz, hogy nem a tulajdon, hanem a földhasználat területén kell megtalálnunk a megoldást. Nem tetszik viszont, hogy nem beszél még világosabban arról a 960 ezer magántermelőről, amely körnek legalább 70, de valószínűbb, hogy 90%-a nem mezőgazdasági üzem. Tessék végigszámolni: 70%-uk évi bruttó termelési értéke 50 ezer Ft alatt marad, átlagosan 30,6 ezer Ft/termelő! Ha ennek nagy jóindulattal a felét üzemi és munkajövedelemnek vesszük is, akkor is csak pontosan havi 1275 Ft-hoz jut egy-egy ilyen család. És ha nem vigyáz és bejelentkezik „östermelőnek”, e háborzongatóan szép nevű „ki-tudja-minek”, akkor még a szociális segélyezésre való jogosultságának is búcsút inthet. Mert havi 1000, legfeljebb 2000 Ft-ot keres, üzemnek csúfolt, kis földjén vagy egyetlen malaca meghizlalásával.

Tetszik, hogy a szerző nem a külföldiek földtulajdon-szerzésének tiltásáról, hanem korlátozása szükségességéről beszél. Szívesen olvastuk volna viszont még azt is, hogy az alacsony földár valójában a földpiac törvényi befagyasztásából és az elégtelen mezőgazdasági jövedelmezőségből fakad. És talán arra is érdemes lett volna rámutatni, hogy ha a földek vásárlásának lehetőségét a mezőgazdaságból és a helyben élőkre korlátoznánk, akkor megszűnhetne a félelem a külfölditől, aki állítólag ki akarja húzni lábunk alól az anyaföldet. De ez a rendezés nyilvánvalóan nem áll érdekében a törvényhozóknak, hiszen akkor a jómódú magyar földspekuláns is kirekesztődne ebből, a várhatóan igazán nagyszerű üzletből!

Egy fontos tévedést azonban szóvá kell tenni. A „Hatékonysági rendelet” c. fejezet helyesen hangsúlyozza azt a tényt, hogy az EU korlátozza a termelés bővítését szolgáló beruházások támogatását. De a szerző által felhozott konkrét példák teljesen tévesek. Vagyis nem igaz, hogy nem bővíthető a tehénlétszám egy üzemben 80 fölé, és a társas gazdaságokban 200 db-ot meghaladóan, ha van tejkvóta és ehhez szükséges takarmánytermő terület. Korábban volt ilyen, de már régóta más szelek fűjnek arrafelé.

Néhány szó a „magyar modell” fogalmáról. Buday-Sántha Attilának igaza van ebben a kérdésben is, vagyis abban, hogy az 1960 és 1990 közötti magyar agrárfejlődés és agrárpolitika egészen más vágányon haladt, s máshova is jutott el, mint a többi, akkor szocialista országban. De a szerzőnek ezt az igazságát azért mégsem kell túlbecsülnünk, „csak” szakmai tisztességét kell megsüvegeznünk. Tudják ugyanis ezt azok is, akik nem merték ezt kimondani, és ma is csak hímeznek-hámoznak, ha az 1990 óta bekövetkezett katasztrofális termeléscsökkenést és az úgymond transzformációs eredményeket meg kell magyarázniuk. Buday-Sántha Attila érdeme és szakmai bátorsága az, amit tisztelni ajánlunk e könyve és korábbi néhány írása kapcsán is.

Különösen érdekes a Karl-Eugen Wädekintől vett idézet. Wädekinnek, a nemzetközileg talán legelismertebb „agrár-kremlinológusnak”, bátran hihetünk ebben a „magyar modell” illető kérdésben.

Végül megint egy általánosabb érvényű, a szerzőt keményen, sőt elfogultan bíráló, de inkább magunknak és mindnyájunknak szánt kritika. Az irodalmi jegyzékben van hat Biacs, hat Lakner, öt Benet, de nincs Erdei Ferenc és nincs Csáki Csaba. Ez így jól jelzi a mai magyar közfelfogást. Azt, hogy a tényleg dicséretes szándékú és vitathatatlanul objektivitásra törekvő szerzőnk is csak ennyi gondot fordít ide. Tessék észrevenni, s most csak Erdeit említem meg, nélküle nincs XX. századi magyar, sőt közép-kelet-európai agrárökonómia, de nincs agrárszociológia, s amit nagyon hangsúlyozni akarunk, nincs vidékpolitika és vidékfejlesztés sem! Az összesen hat év alatt megírt hat könyv: „A magyar paraszttársadalom”, a „Futóhomok” a „Magyar falu”, a „Magyar város”, a „Magyar tanyák” és a „Parasztok”, valamint a halála után, 1971-ben megjelent „Város és vidéke” című könyv szerzője, a „parasztpolgárosodást” elsőként meghirdető Erdei olyat alkotott már fél évszázaddal ezelőtt, amit fényévnvi távolságban követ számos, a langyos vizet újra felfedező, mai vidékfejlesztő írásmű. Manapság, amikor a múlttól papolni, a régebbit dicsérni, az újabbat szenvedéllyel elítélni, szinte politikai erény, egykori értékeink elfeledésével, vagy ami még rosszabb, megtagadásával, eltörli, megsemmisíti saját múltját a magyar agrárközgazdaságtudomány!